

заднеязычнымі ў словах тыпу *школа, шкодны*, а затым пераходзіць ад фанетычных слоў да сінтагм і фраз.

Беларуская афрыката [ц] мае складаную артыкуляцыю, аналаг якой у англійскай сістэме кансанантызму адсутнічае. Арфаэпічныя адхіленні заключаюцца ў тым, што афрыката [ц] вымаўляецца не злітна, а складаецца з двух асобных гукаў: [t]+[s]. Пры адпрацоўцы гэтага гука мэтазгодна акцэнтаваць ўвагу на тым, што [ц] пачынаецца як [t]. Найбольш спрыяльнымі пазіцыямі з'яўляюцца спалучэнні з [д], [т]: *адсынаць, адцадзіць*. Для ліквідацыі асобнага вымаўлення [t]+[s] неабходна энергічна і хутка вымавіць [ts], не адрываючы язык ад зубоў пры пераходзе [t] да [s]. Для замацавання выконваюцца практыкаванні на супрацьпастаўленне [ц],[тц], [тс]: *цана – адцадзіць – адсюль*. На заключным этапе выкарыстоўваюцца практыкаванні на дыферэнцыяцыю [ц]-[с],[ц]-[ц']: *цэлы – цела, цырк – сыр*.

Для таго, каб пазбавіцца камунікатыўных бар'ераў, пажадана кіравацца наступнымі правіламі: 1) пры тлумачэнні новага матэрыялу паказваць навучэнцам, якім чынам яны могуць выкарыстоўваць ужо наяўныя веды, навыкі, уменні з роднай мовы; 2) прадэманстраваць адрозненні ў вымаўленні, што існуюць у дзвюх мовах, звяртаючы асаблівую ўвагу на тыя з'явы, якія знешне падобныя, але не супадаюць; 3) уключаць у сістэму навучання практыкаванні, якія ўлічваюць цяжкасці фанетычнай з'явы для навучэнцаў і якія дапамагаюць пераадолець гэтыя цяжкасці.

Такім чынам, асноўнай задачай навучання іншамоўнаму вымаўленню з'яўляецца развіццё ў навучэнцаў фанематычнага і інтанацыйнага слыху і фарміраванне ў іх мысленні слыхаматорных эталонаў.

Г.К. Чахоўскі

ІНТЭРНЭТ-ЛІНГВІСТЫКА ЯК НАВУКОВА-ТЭАРЭТЫЧНАЯ ДЫСЦЫПЛІНА

Узнікненне Інтэрнэта ў канцы 1960-х гадоў як яшчэ аднаго камунікатыўнага канала перадачы інфармацыі, а затым як сродку масавай камунікацыі ў ХХІ ст. прывяло да з'яўлення не толькі глабальнага інфармацыйнага асяроддзя, але і спецыфічных віртуальных сусветаў, сеткавых супольнасцей, сеткавай культуры і сеткавай мовы, якія абслугоўваюць новы сегмент сацыяльнай рэальнасці. І гэты "Інтэрнэт-сусвет" стаў настолькі маштабным, разнастайным, цікавым і непрадказальным у сваім развіцці, што многія навукоўцы, якія прадстаўляюць самыя разнастайныя гуманітарныя дысцыпліны, прыступілі да вывучэння Сеткі.

Па сваёй значнасці і ўплыве на развіццё сусветнай цывілізацыі і навукова-тэхнічнага прагрэсу Інтэрнэт стаў знакам нашай эпохі - эпохі інфармацыйнага грамадства і культуры постмадэрну [Гольшко 2001].

Сёння лічыцца, што Інтэрнэт – гэта складаная сацыятэхнічная сістэма, якая не мае геаграфічных межаў. Інфармацыя ў гэтай сістэме прадстаўлена ў выглядзе вэб-дадзеных, мультымедыя, трохмерных малюнкаў і інш. Сістэма з'яўляецца нестабільным, зменлівым асяроддзем, якое функцыянуе 24 гадзіны ў суткі. Тэмпы

развіцця Інтэрнэта таксама ўражваюць. Эпоха Глобальнай сеткі пачалася ў 1969 года з дзвюх звязаных паміж сабой у адзіную сетку камп'ютараў. На снежань 2011 года колькасць карыстальнікаў Сеткі пераўзышло мільярд чалавек. Інтэрнэт большае прыкладна на 18% штогод, і другі мільярд карыстальнікаў плануецца да 2015 года. Трэці мільярд набраць будзе ўжо цяжэй і, па прагнозах спецыялістаў, Інтэрнэт-аўдыторыя да свайго трэцяга мільярда павінна наблізіцца ў 2040 годзе [Нільсен 2005]. Заўважым таксама, што на сённяшні дзень сістэма “Google” ажыццяўляе пошук інфармацыі, напрыклад, па лексеме “Інтэрнэт” прыкладна сярод 663 млн. старонак, сярод якіх 12,8 млн. з’яўляюцца беларускамоўнымі. Рост папулярнасці Інтэрнэта і як камунікатыўнай прасторы, і як сродку масавай інфармацыі, і як аб’екта дзелавой цікавасці і стварэння капіталу сацыялагі тлумачаць праз паняцце “цуд” [Докторов 1999].

Чым жа так прывабны Інтэрнэт для лінгвістаў?

За апошнія дзесяць гадоў з’явілася вельмі шмат публікацый, прысвечаных вывучэнню асаблівасцей функцыянавання сеткавай мовы, спосабаў фарміравання сеткавай ідэнтычнасці і прэзентацыі віртуальнай асобы, рэалізацыі маўленчых працэсаў у Інтэрнэце.

У большасці выпадкаў камунікатыўны працэс падтрымліваецца ў гэтым асяроддзі толькі тэкставым абменам. Як пісала Шэрыл Тэкл у працы па вывучэнні віртуальнай ідэнтычнасці “вы можаце стаць усім, кім вы жадаеце. Вы можаце, калі жадаеце, цалкам “пераназваць” сябе. Вы можаце стаць асобай іншага полу. Вы можаце быць больш ці менш разумным. Вы можаце быць проста тым, кім вы хочаце быць. І вам не трэба турбавацца, як вас будуць успрымаць іншыя. Вельмі лёгка паўплываць на гэта ўспрыманне, паколькі ўсе уяўленні людзей пра вас заснаваны на тым, што вы ім дэманструеце. Яны не бачаць вас, не выказваюць ніякіх здагадак і не робяць ніякіх высноў. Яны не чуюць ваш акцэнт. Усё, што яны бачаць, гэта толькі вашы словы” [Turkle 1995, с. 83; Hills 2000]. А Брэнда Данэ дадае, што тэкст у Інтэрнэце мае ролю “маскі”, якая апрацаецца на віртуальнае “Я” [Danet, 1996].

З прыведзеных цытат вынікае, што, значэнне тэкставага кампанента ў Інтэрнэце выходзіць на першы план. І, натуральна, лінгвістыка тэксту павінна гадыгryваць першарадную ролю ў вывучэнні камунікатыўнай прасторы Сеткі. М. Хэлідэй яшчэ ў канцы 70-х гадоў мінулага стагоддзя заўважыў, што “тэкст – гэта мова ў дзеянні” [Хэллидей 1978, с. 142]. Лагічна працягваючы гэту думку, можна сказаць, што Інтэрнэт – гэта ўнікальнае асяроддзе тэкставага ўздзеяння.

У эпоху глабальных камунікацый Інтэрнэт-зносіны становяцца назвычай папулярнымі, акумулюючы ў сабе ўсю разнастайнасць маўленчых практык, спосабаў і фарматаў камунікацыі. І паступова гэтыя зносіны становяцца *Signum Temporis* (знакам нашага часу) [Атабекова 2003, с. 181].

Таксама сёння можна казаць пра ўзнікненне як спецыфічнай формы электроннага пісьма (як трэцяй формы маўлення, нароўні з вуснай і пісьмовай) [Collot & Belmore 1996; Yates 1996], так і вызначанага камунікатыўнага асяроддзя, якую яно абслугоўвае. Некаторыя лінгвісты звяртаюць таксама ўвагу і на з’яўленне віртуальнай маўленчай асобы [Crystal 2001].

Аднак апісанне і ацэнка ўплыву Інтэрнэта на мову, тэорыю камунікацыі і ў цэлым лінгвістыку XXI стагоддзя застаюцца актуальнай задачай [Danet, Herring 2007]. Рэвалюцыйнае ўздзеянне Сеткі на мову і маўленне некаторыя лінгвісты параўноўваюць са стварэннем першага друкарскага станка І. Гутэнбергам [Леонтовіч 2001; Crystal 2004]. У англамоўнай навуковай парадыгме для вызначэння гэтай новай электроннай мовы выкарыстоўваюцца розныя тэрміны: e-language, netlingvo, e-talk, geekspeak, netspeak, weblish [Thurlow 2001; Crystal 2001] і г. д., а камунікатыўная прастора яго функцыянавання называецца камп'ютарна-апасродкаванай камунікацыяй (КАК), або Computer-mediated Communication (СМС). Аднак тэрмін СМС выкарыстоўваецца ў двух значэннях: як функцыянальная разнавіднасць мовы і як спецыфічнае камунікатыўнае асяроддзе. На постсавецкай навуковай прасторы ўжываюцца тэрмін *мова Інтэрнэта* [Трофимова 2004], а СМС пазначаецца як электронная камунікацыя, віртуальная, Інтэрнэт-камунікацыя [Горошко 2004а; 2004б, 2005] або камп'ютарны (электронны) дыкурс [Галичкина 2001; Кандрашоў 2004]. Іх ужыванне вызначаецца або дысцыплінарнымі межамі (напрыклад, у сацыялогіі актуалізуюцца праблемы Інтэрнэт-камунікацый, а ў лінгвістыцы і тэорыі камунікацыі – аспекты КАК), або дысцыплінарным кантэкстам (напрыклад, электронная камунікацыя, акрамя Інтэрнэт-зносін, ахоплівае зносіны, якія рэалізуюцца пры дапамозе іншых камунікацыйных платформаў, напрыклад сродкамі мабільнай тэлефаніі) [Иванов 2003]. Некаторыя даследчыкі КАК размяжоўваюць паняцці электронных зносін і электроннага дыскурсу, лічачы другое вузкім паняццем, якое апісвае моўныя і маўленчыя асаблівасці камп'ютарных “тэкставых” зносін, што вывучаюцца метадамі дыскурсіўнага аналізу. Такім чынам, электронны дыкурс з'яўляецца складнікам больш шырокага паняцця ‘электронная камунікацыя’ [Herring 2004, с. 232].

Некаторыя заходнееўрапейскія лінгвісты будуць такі канцэптуальны ланцужок (ад шырокага паняцця да вузкага):

- Інтэрнэт (Internet) – глабальнае асяроддзе зносін, камунікатыўная прастора);
- камп'ютарная камунікацыя (Computer-mediated Communication (СМС));
- камп'ютарная камунікацыя з дапамогай тэкстаў, якія функцыянуюць у Сетцы (Computer-Mediated Discourse (СМД));
- камп'ютарная гутарка – паняцце, якое набліжаецца да сацыя-псіхалінгвістычнага аналізу маўлення (Computer-Mediated Conversation) (СМС) і залежыць ад характару выкарыстання Інтэрнэту – фармату камунікацыі (чат, форум, пошта, блог і г.д.);
- камп'ютарная сінхронная і асінхронная тэкставая камунікацыя (СМС і АСМС) [Simpson 2005].

Пры гэтым некаторыя лінгвісты сцвярджаюць, што з узнікненнем высокіх тэхналогій ужо можна казаць пра новую функцыянальную разнавіднасць мовы – мову, якая абслугоўвае электронныя сродкі камунікацыі, да якіх, перш за ўсё, адносяцца мова Інтэрнэта і іншых глабальных электронных сетак, “...а таксама

мова тэкставых паведамленняў, што перадаюцца пасродкам іншых камунікатыўных платформаў: службы паведамлення мабільных тэлефонаў, мова паведамленняў па тэлексе, па сістэмах міжбанкавых камунікацый... і паведамленняў на базе некаторых іншых тэхнічных сістэм спецыяльнага выкарыстання” [Іванов 2003, с. 791; гл. таксама Атабекова 2003; Смірноў 2004; Трофимова 2004]. Л.Ю. Іваноў таксама называе фактары, паводле якіх мову сродкаў электроннай камунікацыі можна лічыць функцыянальнай разнавіднасцю нацыянальнай мовы.

Па-першае, сфера функцыянавання гэтай “падмовы” выразна адмежавана ад іншых сфер камунікацыі: яна ажыццяўляецца пры дапамозе тэхнічных электронных сродкаў і з’яўляецца заўсёды апасродкаванай імі.

Па-другое, гэта “падмова” падпарадкоўваецца выкананню спецыфічных камунікатыўных мэтай.

Па-трэцяе, гэты “падмова” “ініцыявала” ўзнікненне новай сістэмы мультымедыяных жанраў і жанравых фарматаў, што паспрыяла развіццю новага кірунку ў тэорыі канвенцыйных жанраў – віртуальнага жанразнаўства [Горошко 2007а; Горошко 2006; Макараў 2006].

Па-чацвёртае, моўныя сродкі гэтай функцыянальнай разнавіднасці мовы характарызуюцца вызначаным наборам унікальных лексічных і граматычных характарыстык, якія можна лёгка вылучыць, фармалізаваць і сфарміраваць адзіны прагматычны комплекс [Іванов 2003, с. 791]. А.А. Атабекава ўводзіць паняцце ‘лінгвістычны дызайн вэб-старонкі’, разумеючы пад гэтым “матэрыяльна ўвасобленыя фрагменты моўнага выражэння свету соцыума” [Атабекова 2003, с. 21-22]. Даследчыца адзначае, што “ўзаемадзеянне моўных сродкаў на прасторы вэб-старонкі – гэта адлюстраванне ўніверсальных, ідыятычных традыцый і індывідуальных асаблівасцей маўленчых зносін [Атабекова 2003, с. 22].

Пры гэтым Л.Ю. Іваноў лічыць, што “электронная мова” з’яўляецца менавіта функцыянальнай разнавіднасцю мовы, а не функцыянальным стылем з прычыны тых яе ўласцівасцей, якія адмяжоўваюць паняцце “стыль” ад паняцця “падмова” або “разнавіднасць мовы”. Да гэтых уласцівасцей адносяцца нейтральныя сродкі літаратурнай мовы, як на перыферыі, так і ў цэнтры, і ненарматыўныя сродкі мовы, якія ў гэтым аспекце набліжаюць яе да мовы СМІ. Гэта разнавіднасць мовы з’яўляецца стылістычна адкрытай і не можа зводзіцца да функцыянальных стыляў. Гэту мову нельга звязаць ні з адной сферай камунікацыі ці тыпам дыскурсу (навуковага, рэлігійнага, адукацыйнага і іншае). І гэта разнавіднасць мовы нароўні са спецыфічнымі зонамі і функцыямі “абслугоўвае” і штодзённыя чалавечыя зносіны [Іванов 2003, с. 792].

У лінгвістыцы блізкага замежжа праведзены глыбокі тэарэтычны аналіз месца камп’ютарнай камунікацыі ў сістэме зносін, а таксама зроблена абгрунтаванне трактовак паняццяў “зносіны” і “дыкурс” і апісанне канстытутыўных прымет камп’ютарнага дыскурсу [Галичкина 2001]. Дыкурс, паводле меркавання А.М. Галічкінай, – гэта складаная і шматасактная з’ява, якая можа вывучацца ў некалькіх навуковых ракурсах. У камунікатыўным аспекце дыкурс паўстае як вербальныя зносіны; у структурна-семантычным – як фрагмент тэксту, які перавышае ўзровень сказа (выказвання); у структурна-

стылістычным – як нятэкставая арганізацыя гутарковага маўлення; у сацыяльна-прагматычным – як тэкст, уключаны ў сітуацыю зносін.

А.М. Галічкіна вылучае наступныя канстытутыўныя прыметы камп’ютарнага дыскурсу: 1) электронны сігнал як канал зносін; 2) віртуальнасць; 3) дыстантнасць, г.зн. падзеленасць у прасторы і ў часе; 4) апасродкаванасць (ажыццяўляецца з дапамогай тэхнічных сродкаў); 5) высокая ступень пранікальнасці; 6) наяўнасць гіпертэксту; 7) крэалізаванасць; 8) статуснае раўнапраўе камунікантаў; 9) перадача эмоцый, мімікі, пачуццяў з дапамогай адпаведных графічных сродкаў (напрыклад, “смайлікаў”); 10) камбінацыя розных тыпаў дыскурсу; 11) спецыфічная камп’ютарная этыка [Галічкіна 2001, с. 73-74].

Многія лінгвісты лічаць электронны сігнал базавай прыметай камп’ютарных зносін [Смирнов 2004, с. 12; Макаров 2006, Горошко 2007а]. Цалкам абгрунтаванымі можна лічыць сцвярджэнні пра дыстантнасць і апасродкаваны характар электроннай камунікацыі. Інтэрнэт сапраўды аб’ядноўвае людзей, аддаленых адзін ад аднаго ў прасторавым і часавым вымярэннях. Узаемадзеянне паміж камунікантамі ажыццяўляецца праз тэхнічныя сродкі.

Аднак пры гэтым узнікае заканамернае пытанне: чым жа характарызуецца Інтэрнэт-камунікацыя? Што надае ёй унікальнасць і прыраўноўвае да “знака нашага часу”?

Па-першае, гэтыя зносіны з’яўляюцца вельмі паліфанічнымі, і аб’ядноўваюць вялікую колькасць розных тыпаў дыскурсу і маўленчых практык [Войскунский 2001; Иванов 2003].

Па-другое, гіпертэкставыя і інтэрактыўныя магчымасці Сеткі цалкам змяняюць ці істотна відазмяняюць генераванне і ўспрыманне тэксту. Напрыклад, магчымасці гіперспасылкавага апарата дазваляе чытачу не толькі сачыць за аўтарскім разгортваннем тэксту, але і ажыццяўляць уласную навігацыю [Горошко 2007а].

Па-трэцяе, істотнымі фактарамі, якія ўплываюць на зносіны ў Сетцы, з’яўляецца яе ананімнасць і дыстантнасць. Гэтыя фактары нароўні з фізічнай непрадстаўленасцю камунікантаў, магчымасцю “далучыцца” або “адлучыцца” ў любы момант ад зносін у Сетцы, адсутнасць прымушэння да камунікацыі спрыяюць, з аднаго боку, узмацненню дэвіянтных камунікатыўных паводзін (з’явы спаму, тролінгу, флуду): змяншаецца да мінімуму адказнасць за свае паводзіны ў Сетцы. З другога боку, гэтыя фактары стымулююць парушэнне моўнай нормы ў мэтах усталявання і падтрымання віртуальных кантактаў, як заўважае Ф.А. Смірноў [Смирнов 2004, с. 27]. У Сетцы існуе праблема стварэння, падтрымання і ўтрымання кантакту, што патрабуе максімальнай мабілізацыі прызначаных для гэтага моўных сродкаў. І гэта не толькі парушэнні моўнай нормы. Паводле лінгвістычных назіранняў, перлакуцыя (перфарматыўныя выказванні) набываюць выключнае значэнне. Шматлікія вэб-рэсурсы нават прапануюць сваім карыстальнікам дадатковыя магчымасці для пабудовы перфарматыўных выказванняў, напрыклад, у некаторых вэб-рэдактарах ёсць спецыяльная функцыя ў інтэрфейсе для іх рэдагавання [Смирнов 2004, с. 26]. Сітуацыя ўсталявання і падтрымання кантакту прыводзіць да камунікатыўнага наватарства, робяць гэтыя зносіны нязвыклымі і арыгінальным. Крэатыўнасць

маўленчай віртуальнай асобы ў камунікатыўнай прасторы Сеткі няўхільна расце па ўсіх моўных узроўнях, што робіць сеткавую мову ўнікальным аб'ектам для лінгвістычнага вывучэння: у Інтэрнэце мы назіраем выбух народнай маўленчай творчасці, які захоплівае ўсе моўныя ўзроўні, але асабліва выразна назіраецца ў сеткавай лексіцы і наяўнасці камп'ютарнаму слэнга, адраджэнню эпістальнага жанру, частама выкарыстанню прыёмаў моўнай гульні і інш. [Атабекова 2003; Бергельсон 1999; Галичкіна 2001, Донскова 2004, Смирнов 2004; Трофимова 2004; Шейгал 1996]. Аднак часта гэта наватарства выяўляецца ў адхіленні ад графічных і граматычных моўных нормаў. Лінгвісты звяртаюць увагу нават на тое, што Інтэрнэт развітваецца з літаратурнай мовай, г.зн. прынецп "пішу так, як пажадаю" робіцца ў Інтэрнэце ці не камунікатыўнай нормай [Кронгауз 2006а; 2006б]. Аднак не ўсё страчана... Напрыклад, выказваюцца меркаванні аб тым, што мода на "антылітаратурную" мову хутка пройдзе, і гэтыя наватарскія прыёмы, губляючы сваю навізну і камунікатыўную прывабнасць, будуць успрымацца намі як банальныя маўленчыя клішэ і службыць толькі напамінам пра лінгвістычныя гульні ранняга перыяду развіцця Сеткі [Кронгауз 2006б, с. 2]. Расійскі даследчык Інтэрнэт-маўлення Кірыл Дзянісаў лічыць, што ўся інтэрнетаўская "крывографія" павінна засноўвацца на пісьмовым маўленні, бо яе інакш ніхто не заўважыць. Памылка з'яўляецца "прывабнай" толькі тады, калі чалавек цвёрда ведае, у чым яна заключаецца [Денисов 2006].

Па-чацвёртае, камуніканты імкнуцца атрымаць неабходную інфармацыю пра суразмоўцу ўскосна (па ніках, аватарах, псеўданімах).

Па-пятае, гэтыя зносіны з'яўляюцца эмацыянальна насычанымі, і гэта прымета мае кампенсаторны характар ва ўмовах практычна поўнай адсутнасці невербальных сродкаў для перадачы эмоцый і апісанні эмацыійных станаў [Смирнов 2004, с. 24]. Заўважым, што эмацыянальная насычанасць дасягаецца як з дапамогай графічных вербальных сродкаў (выкарыстанне загалоўных літар, паўтораў пунктуацыйных знакаў, смайлікаў і іншае), так і спецыяльных праграмных графічных сродкаў, уключаных у абалонку праграмага забеспячэння, напрыклад "эматыкон" (графічны малюнак, які "выказвае" адпаведную эмоцыю, дадаецца да любога тэкставага паведамлення або рэплікі).

Па-шостае, на камунікацыі ў Інтэрнэце не можа не адбіцца добраахвотнасць і пажаданасць кантактаў. Камунікатыўная Інтэрнэт-прастора дае ўнікальныя магчымасці для пабудовы віртуальнай моўнай асобы, спосабаў яе самапрэзентацыі і творчай самарэалізацыі [Белинская 2001; Жичкіна 2001]. Ф.А. Смірноў заўважае, што "...электронная камунікацыя – гэта дадатковы спосаб самавыяўлення сродкамі мовы, больш даступны, чым традыцыйныя" [Смірноў 2004: 14-15].

Усе вышэйпералічаныя ўласцівасці Інтэрнэт-зносін прыводзяць таксама да магчымасці павелічэння самапрэзентацыі у Сетцы, а таксама даюць "урадлівую глебу" для эксперыментаў з уласнай ідэнтычнасцю: у Інтэрнэце можна лёгка змяніць узрост, горад, краіну, гістарычную эпоху, г. зн. ажыццявіць тое, што ў рэальным жыцці практычна немагчыма. Ацаніць усю неадназначнасць такой сітуацыі ў плане псіхічнага здароўя асобы і прааналізаваць наступствы Інтэрнэт-камунікацыі – актуальная задача для вывучэння наступстваў уздзеяння Інтэрнэт-

камунікацыі на чалавечую цывілізацыю. У сувязі з гэтым заслугоўвае ўвагі падыход В.А. Левантовіч да камп'ютарных зносін з пазіцыі медыя-экалогіі і экалінгвістыкі [Леонтовіч 2001]. Даследчыца лічыць, што Інтэрнэт-зносіны прыводзяць да непрадказальнай і, што не менш небяспечна, некіруемай сітуацыі: сродкі масавай інфармацыі, да якіх з нядаўняга часу адносіцца і Інтэрнэт, пачынаюць жыць незалежным ад людзей жыццём і робяцца самастойнай некантралюемай сілай. Чалавек са стваральніка гэтых сродкаў паступова ператвараецца ў іх прыдатак, інфармацыйны працяг. І тут, пры ацэнцы важнасці такіх сродкаў, павінен пераважаць маральна-этычны кантэкст [Леонтовіч 2001, с. 197]. Доўгі час карыстання сацыяльнымі сеткамі развівае ў чалавеку прымітыўны дзіцячы нарцысізм. Выразы *My yahoo*, *My windows*, *my-email* сталі слоганамі індывідуалісцкага светабачання. У людзей у Сетцы змяняецца стаўленне да часу і прасторы, мадэлі камунікацыі, прыярытэты. Узмацняецца агрэсіўнасць, паколькі напорыстыя маўленчыя тактыкі дазваляюць чалавеку быць хутчэй пачутым у Сетцы [Herring 2004].

Наяўнасць разнастайных праверак граматыкі тэксту змяншае развіццё навыкаў пісьмовага маўлення ў дзяцей і зніжае агульны ўзровень культуры валодання пісьмовым маўленнем.

Спрашчэнне камунікацыі ў Інтэрнэце вядзе да спрашчэння моўнай, а затым і фізічнай (рэальнай) асобы, выклікаючы незваротныя змены ў псіхіцы. Візуалізацыя камунікацыі прыводзіць да зніжэння здольнасці вербальнага выражэння і ўспрымання, што адбываецца на зносінах розных узроставых пакаленняў, змяншаючы яго эфектыўнасць і паразуменне ў цэлым, напрыклад, паміж рознымі пакаленнямі.

Дамінаванне англійскай мовы ў Сетцы прывяло да таго, што “...Інтэрнэт стаў сродкам іерархічнага размеркавання лінгвістычных навыкаў і рэсурсаў як унутры адной нацыі, так і паміж рознымі дзяржавамі і моўнымі сістэмамі. У выніку з’явілася няроўнасць лінгвістычных сістэм і паглыннанне адных моў іншымі” [Леонтовіч 2001, с. 201]. Таму Інтэрнэт-камунікацыя мае і адваротны бок, які патрабуе ўзмоцненай увагі і вывучэння.

Пры гэтым Інтэрнэт утварае спецыфічнае камунікатыўнае асяроддзе, унікальнае месца рэалізацыі мовы, якое не мае аналогаў у мінулым. Віртуальная рэальнасць Інтэрнэта па меры яго развіцця набывае рысы новага свету і стылю жыцця, які стымулюе з’яўленне новых сродкаў камунікацыі. І.А. Малькоўская, характарызуючы спосабы камунікацыі ў Сетцы, заўважае, што Web-стыль можа быць новым VIP-стылем [Мальковская 2005, с. 146]. Аднак існуюць і некаторыя іншыя меркаванні.

С. Херынг звяртае ўвагу пра тое, што амаль за 30 гадоў свайго існавання Інтэрнэт-камунікацыя застаецца хутчэй практычнай неабходнасцю, чым аб’ектам моды. Перапрацоўка, расчараванне, стомленасць, усюдыіснасць, незаменнасць, марнаванне часу спрыяюць набліжэнню непазбежнага канца Інтэрнэт-эпохі. Выдатныя тэхналагічныя інавацыі за апошнія пяць гадоў таксама гэтаму паспрыялі. Нягледзячы на даступнасць мультымедычных праграм, Інтэрнэт-камунікацыя перш за ўсё “працуе” ў стандартным і звыклым тэкставым фармаце. Найноўшыя праграмы былі пераведзены ў даступныя для браўзераў фарматы, якія

“ўвасобілі” магчымасці тэкставых і вэб-рэдактараў. Шпаркасць SMS (і ў цэлым бяздرواتых тэхналогій) і наяўнасць IM і ICQ паступова сцірае грань паміж анлайнавай і афлайнавай камунікацыяй. І гэта тэндэнцыя найбольш выразна выяўляецца: павялічваецца выкарыстанне традыцыйных тэкставых фарматаў для ўсталявання непасрэдных камунікатыўных кантактаў. Гэтыя праграмы спрашчаюць электронную камунікацыю і “падладжваюць” яе пад звычайныя камунікатыўныя мэты. На думку С. Херынг, асноўная ўвага ў вывучэнні СМС будзе скіроўвацца ад вывучэння тэхналагічных інавацый да больш пільнага разгляду тых фактараў, якія прымушаюць людзей карыстацца гэтымі інавацыйнымі тэхналогіямі. І, ў дадатак да тэхналагічнага дэтэрмінізму, іншыя фізічныя і сацыяльныя фактары, якія могуць уплываць на ўспрыманне высокіх тэхналогій і іх выкарыстанне ў жыцці, запатрабуюць глыбокага тэарэтычнага асэнсавання і вывучэнні [Herring 2004, p. 233-234].

Такім чынам, чалавечы фактар у гэтым кірунку даследаванняў выходзіць на першы план. Чалавек у электроннай камунікатыўнай сістэме становіцца не менш значным, чым уласна самі тэхналогіі. Такім чынам, вывучэнне ўсіх разнастайных моўных праяў віртуальнай асобы можа выклікаць увагу лінгвістаў. Так, С. Турлоў паказвае, што з гэтай тэмай звязаны пяць прадметных абласцей:

- з’явы мультылінгвізму (пашырэнне моў у Інтэрнэце, іх новы статус) [Danet & Herring 2007];
- змены ў сістэме мовы (на фанетычным, лексічным, граматычным, стылістычным і іншых узроўнях);
- маўленчыя і дыскурсіўныя практыкі (змены ў інтэрактыўных мадэлях і маўленчых практыках);
- пашырэнне і выкарыстанне лексічных Інтэрнэт-інавацый у нарматыўным слоўніковым складзе мовы;
- спосабы апісання гэтых лінгвістычных асаблівасцей Інтэрнэт-маўлення (у парадыгмальных межах металінгвістыкі і тэрміналогіі) [ThurLOW 2001, p. 287].

А.А. Атабекова мяркуе, што “...функцыянаванне натуральнай мовы ў працэсе камунікацыі ў асяроддзі Інтэрнэт павінна стаць аб’ектам сістэмнага лінгвістычнага аналізу” [Атабекова 2003, с. 8] і ажыццяўляцца ў межах сістэмна-функцыянальнага падыходу, а функцыянаванне вэб-старонкі ў Інтэрнэце – гэта складаны семіятычны працэс, выкарыстанне ў якім моўных сродкаў павінна ацэньвацца з пункту гледжання семантыкі, сінтактыкі і прагматыкі [Атабекова 2003, с. 36].

Асноўнай мэтай новага лінгвістычнага кірунку павінна стаць апісанне і тлумачэнне асаблівасцей функцыянавання мовы ў Інтэрнэце з улікам складанага ўзаемадзеяння адкрытага мноства фактараў пры першапачатковай уключанасці чалавека ў сацыяльна-культурны кантэкст узаемадзеяння ў Сетцы. Гэтыя навуковыя кірунак інтэграцыйнага тыпу павінен спалучаць падыходы і метадалогію розных лінгвістычных дысцыплін: сацыялінгвістыкі, псіхалінгвістыкі, лінгвістыкі тэксту, фарміруючы пры гэтым і свой уласны даследчы інструментарый.

Яго даследчым аб'ектам з'яўляецца электронная камунікацыя, пад якой разумеецца камунікатыўнае ўзаемадзеянне ў глабальнай камп'ютарнай сетцы Інтэрнэт, а прадметам даследавання робяцца лінгвістычна рэlevantныя асаблівасці электроннай камунікацыі на розных моўных узроўнях: марфалагічным, лексічным, сінтаксічным, тэкставым (на ўзроўні тэксту ці сукупнасці тэкстаў), камунікатыўным (узроўні камунікатыўнай стратэгіі) і г.д.

Атабекова А.А. Лингвистический дизайн WEB-страниц (сопоставительный анализ языкового оформления англо- и русскоязычных WEB-страниц). – М.: Изд-во РУДН, 2003. – 202с.

Белинская Е.П. Интернет и идентификационные структуры личности. – 2001. – Интернет-публикация: <http://psynet.carfax.ru/texts/be14.htm>

Белинская Е.П. Человек в информационном мире. – 2002. – Интернет-публикация: <http://psynet.carfax.ru/texts/be13.htm>

Бергельсон М.Б. Языковые аспекты виртуальной коммуникации. – 1999. – Интернет-публикация: <http://www.rtk.ru/vculture/seminar/index.html>.

Буданов Г.В. Делокализация как обретение смысла, к опыту междисциплинарных технологий // Онтология и эпистемология синергетики. – М.: Ифран, 1997.

Войскунский А.Е. Развитие речевого общения как результат применения Интернета. – 2001. – Интернет-публикация: <http://www.psynet.by.ru/index.html>.

Галичкина Е.Н. Специфика компьютерного дискурса на английском и русском языках. Дис. ... канд. филол. наук. – Астрахань, 2001.

Голышко А.В. Как обустроить электронную Россию // Вестник связи. – - №6. 2001. – Интернет-публикация: http://www.hse.ru/prensa/vest_sv/2002061.htm

Горошко Е.И. Интернет-коммуникации в гендерном измерении // Вестник пермского университета. Выпуск 3 «Язык – культура – цивилизация». - Пермь, 2006а.

Горошко Е.И. Интернет-коммуникация: проблема жанра // Жанры и типы текста в научном и медийном дискурсе. – Межвуз. сб. науч. тр. Вып. 4. – Орел, 2006б.

Горошко Е.И. Теоретический анализ Интернет-жанров: к описанию проблемной области // Жанры речи: Сборник науч. ст. – Саратов: Изд-во ГосУНЦ «Колледж», 2007а. – Вып. 4 (в печати).

Горошко Е.И. Интернет студии – социология Интернета – киберсоциология: возможности изучения Интернета с междисциплинарных позиций, 2007б (в печати).

Денисов К. Умераед зайчег мой. Русский интернет прощается с русским языком. - 2006. - Интернет-публикация: <http://www.pravda.com.ua/news/2006/10/4/48489.htm>.

Докторов Б. Российский Интернет: новое русское чудо // Петербургский журнал социологии. - №2. – 1999.

Донскова О.А. Тенденции становления паравербальной графемики в системе интернет. – 2004.- Интернет-публикация: <http://pn.pglu.ru/>.

Жичкина А.Е. Взаимосвязь идентичности и поведения в Интернете пользователей юношеского возраста. Автореф. дис. ... канд. психол. наук. – М, 2001.

Иванов Л.Ю. Язык в электронных средствах коммуникации // Культура русской речи. – М.: Флинта – Наука, 2003.

Каменская О.Л. Гендергетика – наука будущего // Гендер как интрига познания, М.: Рудомино, 2002.

Кирилина А.В. Гендерные аспекты языка и коммуникации. Дис. ... докт. филол. наук. – М, 2000.

Кондрашов П.Е. Компьютерный дискурс: социолингвистический аспект: Дисс. . канд. филол. наук. - Краснодар, 2004.

Кронгауз М. Новый русский: Коллективное остроумие // Ведомости. – 2006а. - №236 (1763).

- Кронгауз М. Новый русский: Контроль улучшайзинга – 2006б. - Интернет публикация: http://russcomm.ru/rca_news/2006/2006_12_04.shtml.
- Кубрякова Е.С. Эволюция лингвистических идей во второй половине XX века (опыт парадигмального анализа) // Язык и наука конца 20 века. - М.: Институт языкознания РАН, 1995.
- Леонтович О.А. Компьютерный дискурс: языковая личность в виртуальном мире /В. И. Карасик // Языковая личность: институциональный и персональный дискурс. – Волгоград: Перемена, 2000.
- Макаров М.Л. Жанры в электронной коммуникации quo vadis? // Жанры речи. – Вып. 4. – Саратов: Изд-во ГосУНЦ «Колледж», 2005.
- Мальковская И.А. Многоликий Янус открытого общества опыт критического осмысления ликов общества в эпоху глобализации. – М.: КомКнига, 2005.
- Нильсен Я. Один миллиард пользователей Интернета // Webmascon. – 2—5.- Интернет-публикация: <http://www.webmascon.com/topics/testing/19a.asp>.
- Смирнов Ф.О. Национально-культурные особенности электронной коммуникации на английском и русском языках. Дис. ... канд. филол. наук. - Ярославль, 2004.
- Трофимова Г.Н. Языковой вкус интернет-эпохи в России: Функционирование русского языка в Интернете: концептуально-сущностные доминанты. - М.: Изд-во РУДН, 2004.
- Хэллидей М. А. К. Место “функциональной перспективы предложения” (ФПП) в системе лингвистического описания // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. 8 Лингвистика текста. – М.: Прогресс, 1978.
- Шейгал Е.И. Компьютерный жаргон как лингвокультурный феномен / В. И. Карасик // Языковая личность: культурные концепты. – Волгоград: Перемена, 1996.
- Burnett, R., Marshall, D. Web Theory: An Introduction, London-New York: Routledge, 2003.
- Collot, M., Belmore, N., Electronic Language: A New Variety of English // Communication: Linguistic, Social and Cross-Cultural Perspective. - Amsterdam: John Benjamins Publishing, 1996.
- Crystal, D., Language and the Internet. – Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
- Crystal, D., The Language Revolution. – Cambridge: Poliy Press, 2004.
- Danet, B., Text as Mask: Gender and Identity on the Internet. Paper presented at the conference, Masquerade and Gendered Identity, Venice, Italy. – 1996. – Available on: <http://atar.msc.huji.ac.il/~msdanet/mask.html>.
- Danet, B., Herring S. The Multilingual Internet: Language, Culture, and Communication Online (Eds.) - New York: Oxford University Press, 2007.
- Herring, S., Slouching toward the ordinary: Current trends in Computer-mediated communication // New Media and Society. – London: Sage Publications, 2004.
- Hills, M., You Are What You Type: Language and Gender Deception on the Internet. Bachelor of Arts with Honors Thesis. – Otago, 2000.
- Hunsinger, J. Toward a Transdisciplinary Internet Research // The Information Society, 2005. - N21.
- Gauntlett D. Web.Studies: Rewriting Media Studies for the Digital Age. – London: Arnold, 2000.
- Goroshko, O. Ig., Linguistic Peculiarities of English and Russian Web-Texts // Linguistica Computazionale, Italy: Piza University, 2004.
- Simpson, J. Meaning-making online: Discourse and CMC in a Language-learning community // Recent Research Developments in Learning Technologies. – 2005. - Available on: <http://www.formatex.org/micte2005>.
- Thurlow, C., The Internet and Language // Concise Encyclopedia of Sociolinguistics, Elsevier, 2001.
- Turkle, Sh. Life on the Screen: Identity in the Age of the Internet, London: Simon & Schuster, 1995.

С.М. Якуба

РАЗВІЦЦЁ СЛОВАЎТВАРАЛЬНЫХ УМЕННЯЎ І НАВЫКАЎ ВУЧНЯЎ УСТАНОЎ АГУЛЬнай СЯРЭДняй АДУКАЦЫі ПРЫ ЗАСВАЕННІ ЧАСЦІН МОВЫ

Методыка навучання марфеміцы і словаўтварэнню (раздзел “Склад слова. Словаўтварэнне і арфаграфія”, які вывучаецца ў 5 класе) будзецца на аснове ўсведамлення вучнямі сувязі і залежнасці словаўтваральных, фанетычных, семантычных, марфалагічных, арфаграфічных і іншых з’яў мовы. У сваю чаргу авалоданне вучнямі лінгвістычнай тэорыяй па словаўтварэнні, выпрацоўка ўмення аналізаваць і канструяваць лексічныя адзінкі адметных беларускіх словаўтваральных тыпаў даюць вялікія магчымасці для ўзбагачэння слоўнікавага запаса школьнікаў незнаёмымі і малазнаёмымі словамі, нацыянальна маркіраванымі лексічнымі адзінкамі, садзейнічаюць фарміраванню маўленчых уменняў і навыкаў, асэнсаванню стылёвай прыналежнасці лексічнай адзінкі і выяўленню яе экспрэсіўных магчымасцей, дапамагаюць зразумець дыялектыку пазнання свету, адлюстраваную ў беларускай мове. Усведамленне законаў словаўтварэння паспрыяе засваенню марфалагічных працэсаў, характэрных для беларускай мовы, палепшыць якасць арфаграфічных уменняў і навыкаў.

Словаўтварэнне як самастойны раздзел навукі пра мову знаёміць вучняў з агульнымі пытаннямі марфемнай і словаўтваральнай будовы слова. Пры вывучэнні марфалогіі гэтыя пытанні набываюць больш канкрэтны характар: прадметам засваення становяцца спосабы ўтварэння і змянення розных часцін мовы. Уменне вызначаць аснову словаўтварэння дапаможа школьнікам зарыентавацца ў напісанні значымых частак слова і пазбегнуць арфаграфічных і граматычных памылак, а ўменне канструяваць словы пэўнай словаўтваральнай будовы будзе садзейнічаць развіццю інтэлектуальных і творчых магчымасцей вучняў, іх камунікатыўнай, лінгвакультуралагічнай кампетэнцыі і папаўненню слоўнікавага запаса безэквівалентнымі лексічнымі адзінкамі, словамі з нацыянальна маркіраванымі марфемамі.

З мэтай засваення спецыфічных беларускіх словаўтваральных сродкаў метадычна апраўдана падаваць моўны матэрыял у супастаўленні з рускім. Пры вывучэнні розных часцін мовы можна прапанаваць заданне падабраць беларускія адпаведнікі да рускіх слоў і параўнаць словаўтваральныя сродкі ў дзвюх мовах (*внеконкурсный -- пазаконкурсны, совместно — сумесна, бабушка — бабуля, матушка — матуля, волчонок — ваўчаныя, дикарь -- дзікун, леший — лесавік, суш — сухмень, гнёздышко — гняздзечка, душистый — духмяны і інш.*)

Вывучэнне назоўніка дае магчымасць пазнаёміць школьнікаў з найбольш прадуктыўнымі словаўтваральнымі тыпамі. Паведамляецца, што сярод іншых спосабаў утварэння назоўніка суфіксальны вызначаецца найбольшай